

Nr 284.

Av herrar **Sterne** och **Waldén**, om skrivelse till Kungl. Maj:t
angående utredning i fråga om införande av statsmonopol
å tillverkning och import av socker.

Aldrig förr har som under den nu rådande världskrisen behovet av allmänt, statligt eller kommunalt ingripande framträtt på en sådan mångfald, för att ej säga alla olika områden av det ekonomiska livet. Aldrig förr har heller detta behov gjort sig så gällande med nödens lag som nu, då statsåtgärder framtingas på även de ömtåligaste ekonomiska områden. Det som vid en sådan hastig, av tvingande behov förestavad åtgärds ikraftträdande genast visar sig, äro svårigheterna att få det speciella område, som ingripandet sker på, att utan allt för svåra störningar omforma sig efter det nya systemet. De i vårt land med anledning av krisen vidtagna statsåtgärderna ha ock i regel blivit starkt kritiserade, därför att de ej verkat på sätt man hoppats, och i regel har man vid varje sådant tillfälle önskat, att ett tidigare statsingripande varit möjligt, medan ett sådant ännu kunnat leda till önskad effekt. I alldeles särskild styrka koncentrera sig dessa önskemål omkring sådana åtgärder, vilka skola sörja för folknäringens tryggande och livsmedelsprisernas hållande nedom en nivå, som ej lämnar rum för ockrare- eller jobbarevinster.

Även om olika slag av statsingripande närmast sammanhånga med den ekonomiska krisen och de flesta torde anses överflödiga, sedan man återgått till normala förhållanden, kan man dock icke bortse ifrån, att liksom skuggan följer mannen, så följa ekonomiska kriser det nuvarande ekonomiska systemet i spåren. Även om man alltså skulle våga hoppas, att av krig orsakade kriser ej för framtiden skulle upprepa sig, torde dock kriserna allt fortfarande vara att allvarligt räkna med och särskilt kan befaras, att ekonomiska svårigheter av många slag skola uppstå närmaste

tiden efter krigets avslutande. Statens plikt att sörja för folkets näring och skydda de ekonomiskt svaga delarna av befolkningen kommer därför att allt fortfarande påfordras.

Det synes redan av ovanstående skäl vara en klok ekonomisk politik att nu undan för undan draga nytta av kristidens erfarenheter samt att göra till allmän eller statlig egendom vad som lämpligen kan informas i ett sådant system, för att av det allmänna drivas för det allmännas bästa. Ett sådant område, som synes oss alldeles påtagligt ägnat att överhandtagas av staten, är landets sockerproduktion. Men för ett statsmonopol å sockertillverkningen tala ej blott de skäl, som kunna anföras från synpunkten om den vikt, som ligger i folknäringens förseende med ett viktigt näringsmedel till rimliga pris, utan också många andra anledningar. Till en början vilja vi dock fastslå, att sockret är ett synnerligen värdefullt näringsmedel, vilket ingår i folknäringen till en betydelsefull del. Enligt den undersökning, som under åren 1907—1908 verkställdes av Stockholms stads statistiska kontor rörande levnadskostnaderna inom 150 familjer inom huvudstaden, så kommer sockret på en jämförelsevis hög plats i skalan av de livsmedel, som av de familjer undersökningen omfattade konsumerats. Sockret intager nämligen sjätte rummet samt ingår i levnadskostnaderna med 5,13 procent. Procentuellt överträffas det endast av näringsmedel sådana som mjölk, kött, smör och bröd. Medelkonsumtionen av socker per år och individ här i landet beräknas till normalt 30 kg. Det är sålunda av dessa siffror genast klart, att sockret kan inrangeras bland folknäringens viktigaste beståndsdelar. Men dessa siffror torde ändock ligga lågt under de verkliga konsumtionssiffrorna för de senaste åren. Det är allmänt bekant, att sockerkonsumtionen stegrats avsevärt och torde väl strax innan sockerbristen gjorde sig gällande kunna utan fara för överdrift sättas till i det närmaste 40 kg. per individ och år, en konsumtion som ungefär jämställer oss med Englands och Danmarks sockerkonsumtion. Om en sådan konsumtionshöjning kan ej vara annat än gott att säga, när det gäller ett inom landet producerat näringsmedel, som *kan* tillverkas i en mot konsumtionen svarande kvantitet.

Ingen kunde väl heller år 1913, då sockerfrågan var föremål för en ingående behandling i riksdagen, tro, att vi tre år efteråt skulle behöva räkna med svenska folkets sättande på sockerransonering. Att så nu blivit ett faktum, måste vi helt tillskriva den omständigheten, att hela sockerproduktionen ligger fastlåst i ett enskilt monopolföretag. Vi kunna ju nämligen bortse från den ringa produktionsandel, som ligger utanför

Svenska sockerfabriksaktiebolagets verksamhet i den så kallade Lidköpingsgruppens sockeravverkning. Hade staten själv ägt ledningen av denna produktion, skulle aldrig de svårigheter behöft inträda, som nu svenska folket lider av i form av sockerbrist. Ty denna brist kan näppeligen enbart skyllas på en höjd konsumtion. De reservlager av socker, som Svenska sockerfabriksaktiebolaget varje år balanserat till en beräknad summa av 30 miljoner kronor, motsvarande ungefär ett halvt års konsumtionsbehov, betraktades som en ogynnsam faktor för industrien, vilken faktor under krisens möjligheter till penningförtjänst på den utländska marknaden skulle av sockerbolaget bortelimineras. Härtill lämna statsmakterna också sitt tillstånd, vilseledda av bolagets framställningar, med resultat att snart kommo budskapen om befarad sockerbrist till de många andra sorgliga budskap på livsmedelsmarknaden, som konsumenterna fingo mottaga under åren 1915—16. Först försökte man rädda situationen genom att begränsa inköpsrätten till 61 procent av det normala, och när detta icke hjälpte, återstod ej annat än att portionera ut sockret i småransoner till konsumenterna. Härigenom tvingar man ned konsumtionen till 13 kg. per individ och år eller en tredjedel av det som eljest är den vanliga konsumtionskvantiteten. Industrier och andra näringar sätts på nästan ännu värre avknappning, proportionellt sett, med resultat att arbetsbrist eller nedläggande av näringar, som äro i trängande behov av socker för sin verksamhet, hotar.

Mot en sådan uppenbar vanvårdnad och misskötsel av ett genom statsskydd uppvuxet kapitalstarkt bolag, en misskötsel, som går ut över det svenska folkets viktigare näringsmedel, är man frestad använda starka ord. Kraftigare än vad ord förmå verka dock dessa relaterade fakta på folkets ställning till frågan, om statsmakterna i ohjälplig flathet skola låta sådant för framtiden upprepa sig. Det säkraste medlet mot dylika framtida faror är att skilja bolaget från sin ledareställning inom svenskt näringsliv genom att inlösa bolagets fabriker och göra sockertillverkningen till statsmonopol.

Ett annat viktigt skäl för statsinköp av landets sockerfabriker torde ligga i de upprivande strider och svårigheter, vilka för varje gång uppstått, då riksdagen har att rättvist avväga tull- och skattesatser för sockret. Genom sin beslutanderätt över dessa angelägenheter har riksdagen redan nu i viss mån sin hand över sockerproduktionen, men så snart denna myndighet skall utövas, kommer en stark motsatsställning till synes mellan det i landet allenarådande sockerbolaget och de allmänna, inclusive konsu-

mentsynpunkterna. En illustration utan motstycke härtill var den tvekamp som år 1913 utkämpades mellan Kungl. Maj:t och riksdagen å ena sidan och sockerbolaget å den andra. Den fejden slutade som så många andra politiska strider med en kompromiss, varmed knappast någon part var belåten och en kompromiss, som hade en stark bismak av statsmakternas kapitulation inför ett koncentrerat penningvälde. Bakom riksdagens eller kanske rättare sagt Kungl. Maj:ts uppgörelse med sockerbolaget låg den gången fruktan för att bolaget liksom tillförne skulle i sin starka maktställning gentemot betodlarna och sina arbetare låta dem ekonomiskt umgälla vad riksdagen tilläventyrs ville lätta i pristryck på sockerkonsumtionen.

När nu betodlingen är en viktig faktor i det rationella jordbruket, enligt samstämmiga utsagor från jordbrukarehåll, är det ju fullkomligt avvita, att ett enskilt bolag, vars hela drift och verksamhet måste gå ut på profitanskaffning åt aktieägarna och sålunda knappast kan, även om i ledningen skulle finnas de, som önskade visa prov på allmänanda, får ensamt bestämma över en viktig angelägenhet för vår modernäring. Även från de jordbrukare och arbetare som beröras av bolagets verksamhet måste det väl sålunda anses välbetänkt, att överenskommelser mellan dem och sockerindustrien läggas i statens händer, vilken ensam kan avväga de allmänna rättvisesynpunkterna mellan olika kategorier av producentkrafter och löntagare inom landets sockerindustri.

Den år 1913 träffade uppgörelsen med sockerbolaget omspanner åren 1913—1918, det sistnämnda året även tidpunkten för Brüsselkonventionens utlöpande. Alltså står man redan nästa år ånyo inför uppgiften att på allvar upptaga alla de spörsmål till närmare skärskådande, som sammanhånga med ordnandet av landets sockerfråga både ut- och inrikespolitiskt. Detta utgör för oss ytterligare ett starkt skäl att nu begära en snar undersökning, huruvida och på vad sätt statsmonopol på sockertillverkningen i riket låter sig genomföra efter 1918 års utgång.

Vi äro ej blinda för det omfattande arbete som erfordras för genomförandet av ett sådant förslag, men tro samtidigt, att monopoliseringen av sockret skall ställa sig relativt lättare att genomföra i praktiken än exempelvis monopoliseringen av tobaksindustrien. En god ledning i utredningshänseende föreligger för övrigt redan i den s. k. trustkommitténs betänkande, vilket låg till grund för Kungl. Maj:ts proposition i ämnet vid 1913 års riksdag. Den monopolställning, som sockerproduktionen redan har här i landet med sin koncentrerade affärsledning och sin genomförda

försäljningsorganisation över hela landet, synes oss ytterligare underlätta övergången till ett statsmonopol. De största svårigheterna ligga väl uti att kunna finna en sådan ekonomisk form för avlösningen, vilken tillfredsställer alla parter. Vi vilja emellertid i detta avseende starkt pointera, att det ingalunda synes oss böra ifrågakomma, att staten skulle betala även det »utvattnade» aktiekapitalet i Svenska sockerfabriksaktiebolaget. Vi vilja vara med om att tillerkänna en rättvist avvägd ersättning för det *verkliga* värdet ävensom ersättning till den personal i industriens tjänst, vilken eventuellt kan ställas utan arbete genom ett statsmonopol, men däremot ej det kapitaliserade tullskydd, som svenska folket förut betalt och vilket sålunda kan anses vara en avbetalning på inlösningssumman.

Vi äro medvetna om, att bakom ett förslag av den räckvidd som det föreliggande borde ligga en betydligt fylligare motivering än vad som här presterats, men då vi stanna vid att begära en förutsättningslös utredning och den utredning vi som motionärer skulle kunna åstadkomma i huvudsak endast kunde upprepa vad som lätt finnes tillgängligt i allmän statistik och i 1913 års utredning av frågan, nöja vi oss med de ovan anförda allmänna synpunkterna på frågan. De skäl som vi anført synas oss emellertid vara av den karaktär, att en snabb utredning, på riksdagens initiativ, skulle av behovet vara i högsta grad påkallad.

I anslutning till det ovan anförda hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt låta utreda, huruvida och på vad sätt statsmonopol å tillverkningen och importen av socker må kunna införas.

Stockholm den 2 februari 1917.

Axel Sterne.

O. H. Waldén.